

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ КОНЦЕПТУ „СМІХ” В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Інна Данилюк. Фразеологічна одиниця як репрезентант концепту „сміх” в українській прозі початку ХХІ століття

У статті проаналізовано особливості функціонування фразеологічних одиниць – засобів вираження концепту „сміх” у сучасній українській прозі – та розкрито характер їх структурно-семантичних перетворень.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, концепт „сміх”, художній текст.

Інна Данилюк. Фразеологическая единица как репрезентант концепта «смех» в украинской прозе начала ХХІ века

В статье проанализированы особенности функционирования фразеологических единиц - средств выражения концепта „смех” в современной украинской прозе – и раскрыт характер их структурно-семантических преобразований.

Ключевые слова: фразеологическая единица, концепт „смех”, художественный текст

Inna Danyluk. The idiom as a representant of concept „laughter” in Ukrainian prose the beginning of ХХІ century

The article analyzes the peculiarities of functioning of idioms – expressions of the concept „laughter” in modern Ukrainian prose – and reveals the nature of their structural and semantic transformations.

Key words: idiom, concept „laughter”, literary text.

Проблема „Концепт і художній текст” була й залишається в полі наукових інтересів багатьох лінгвістів. Дослідження її дає змогу глибше зрозуміти природу слова, його зв'язок із мисленням, характер смислового наповнення цієї мовної величини під час використання.

Структуруючи в собі всі види знань, **концепт** розглядаємо як складну ієрархічну ментальну структуру (М. Алефіренко [1], О. Кубрякова [9], Ю. Степанов [22]), яка і на лінгвокультурологічному, і на когнітивному рівнях відображає набір смислів, якими оперує людина в процесі пізнання дійсності [21, с. 464]. „Маркуючи етнічну мовну „модель”, концепти є цеглинками того „дому буття”, що кожним етносом вибудовується в неозорих просторах світу” [5, с. 357].

Через свою багатогранну структуру і широкий зміст можливості реалізації цього „кванту знання” [22], особливо у художньому тексті, надзвичайно широкі. Так, у ролі „основних засобів вербалізації (об’єктивації) концепту є слово, фразеологізм, словосполучення, структурна схема речення і навіть текст, якщо в ньому розкривається сутність будь-якого концепту” [1, с. 73]. Серед окреслених мовних явищ особливе місце займають фразеологічні одиниці (ФО).

Проблеми фразеологізмів, зокрема емотивних, уже були предметом дослідження мовознавців (Н. Єжова [8], Н. Хом’якова [25]), проте комплексний аналіз ФО, які вербалізують концепт „сміх” у прозі початку ХХІ століття, не здійснювався, що власне й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета його – розкрити семантику, характер, функції фразеологічних одиниць, які репрезентують концепт „сміх” в українській художній прозі початку ХХІ століття.

Окреслена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: виявити ФО, які репрезентують концепт „сміх” у художньому тексті окресленого періоду, **покласти** їх стосовно семантико-смислового навантаження, **показати** роль ФО у творенні образності тексту.

У науковій літературі ФО визначають як „феномен культурно-етнічної свідомості” [1, с. 78], результат специфічних обставин життя народу та пізнання ним світу. М. Алефіренко, розглядаючи когнітивну сутність фразеологізму, виділяє його основний складник – **концепт** як універсальний формат знань (об’єктивованих цією одиницею) [1, с. 74], що „збагачується завдяки індивідуальному емоційному і культурному досвіду носіїв мови” [20, с. 4] Враховуючи лінгвосеміотичну природу мовних репрезентантів концепту, зауважимо, що важливим у семантиці ФО є емотивний компонент¹. Як зазначає В. Телія, це „кульмінація власне смислової інформації” [23, с. 134], закріпленої у ФО.

¹ У процесі аналізу ФО вважаємо, що слід розмежовувати поняття емотивності й емоційності. **Емоційність** – психічна характеристика особистості, стану, рівня її емоційної сфери [12, с. 185] (Ш. Баллі, В. Маслова, Г. Шингаров.), **емотивність** – лінгвістична характеристика мовних засобів чи всього тексту як сукупності мовних засобів, здатних викликати емоційний ефект, тобто викликати у реципієнта відповідні емоції [12, с. 185]; це вся інформація, співвідносна з почуттям-відношенням суб’єкта до позначуваного [23, с. 84].

Оскільки однією з „основних концептуальних сфер емоційного” [19, с. 36] вияву внутрішнього стану людини є **смiх**, важливо дослідити особливості його вербалізації в тексті, „включеність” у комунікативні ситуації, участь у процесах образотворення. В українському етнокультурному просторі **смiх** – амбівалентна величина: він інтегрує одночасно позитивні емоції, душевну рівновагу, символіку світла, сонця, радості, щастя, краси, усього яскравого, неземного, небесного, а також виявляє іронію, сарказм, зневагу, презирство.

Сміх також містить культурні, психологічні, символічні чинники, що формують менталітет етносу, національні риси людського світосприйняття. „Це своєрідний семіотичний фермент, здатний виявляти специфіку психології людини, її поведінки та культури” [6, с. 89]. **Знаковість** його полягає, за словами Дж. Лакоффа, в тому, що „реальний зміст” концепту „корелює з фізичним досвідом тіла» [10, с. 125], і результат цієї взаємодії відображено у ФО.

Підтримуючи думку Д. Лопаревої, зауважимо: „**фразеологічний знак** – це текст у тексті, що має подвійне навантаження”, тобто когнітивна парадигма визначає ФО як своєрідні „рамкові знаки”, „фреймові структури” [11, с. 16], які увиразнюють і регулюють стилістичні показники тексту.

Необхідність розкодування таких знаків пов’язана, на нашу думку, з широкими трансформаційними потенціями ФО, безперервним оновленням їх компонентного складу, форми та семантичної структури. Власне, тому звернемо увагу передусім на два види використовуваних фразеологічних одиниць у текстах Ю. Андруховича, Л. Дереша, С. Процюка та І. Роздобудько: 1) узуальні; 2) okazіональні.

Узуальні фразеологізми – це ті, що зафіксовані відповідними словниками (подаємо найчастіше вживані в текстах досліджуваних авторів): **аж смiх збирає** (дуже смішно комусь) [24, с. 834], **курям на смiх** (посміятися з когось) [24, с. 834], **вишкірювати зуби** (зневажливо, вульгарно сміятися), **падати зі смiху** (дуже сильно сміятися) [24, с. 834] та ін. Наприклад:

- *І я, читаючи ці, насправду, не позбавлені певного таланту словоексперименти, вишкірював зуби.* [14, с. 63].
- *А він сам з півдня, то мені все інтересно з ним балакати, бо він таке деколи ляпне, що мене аж смiх збирає* [7, с. 27].

- *Тьху!.. триста гривень... курям на смiх... а скільки було при виступах спілчанських чиновників* [13, с. 84].

- *А як виходив на город із сапкою, то все село падало зі смiху* [7, с. 79].

Наведені ФО, зафіксовані у фразеологічному словнику, мають загальновідоме значення, але у постмодерному художньому тексті виявляють нові семи емоційно-оцінкового характеру.

Так, фразеологічна номінація „**аж смiх збирає**” (у реченні „*А він сам з півдня, то мені все інтересно з ним балакати, бо він таке деколи ляпне, що мене аж смiх збирає*” [7, с. 27]) характеризує не тільки суб’єкта дії, але й об’єкта (адресата) на основі сприйняття й оцінки його комунікативних здібностей, тобто вміння майстерно „володіти словом”. Співрозмовникам цікаво „балакати” з персонажем, оскільки комунікативно інтригуювальним для них є чи то лексика з відповідними лінгвогеографічними ознаками (герой „сам з півдня”), чи то здатність актуалізувати оригінальні теми для розмов („мені все інтересно з ним”), чи неповторний інтонаційний малюнок – словом, усе те, що має комунікативну значущість, здатне викликати у слухачів відповідний ефект – „таке ляпне, що аж смiх збирає”.

ФО „**курям на смiх**” вже на зовнішньому рівні поєднання компонентів у цілісну структуру певною мірою передає okazіональний характер зображуваного: процес, явище, предмет дійсності, які описує фразеологічна одиниця, є настільки примітивними / недоречними / кумедними, що вони здатні викликати смiх навіть у тих істот, яким за природою цей процес не властивий – „курям [на смiх]”). Якщо в попередньому прикладі фразеологізм передає ознаку безпосередньо належну суб’єктові, то в наступному – „відтворює” об’єкт, який у тексті характеризується наявністю / відсутністю певних матеріальних ресурсів: – „300 гривень”: „– *Тьху!.. триста гривень... курям на смiх... а скільки було при виступах спілчанських чиновників*” [13, с. 84]. (Підсилюють оцінні семи ФО і вигук, і характер речень-висловлень, і пунктирний знак).

Концептуальний сегмент, пов’язаний з ФО „**падати зі смiху**”, репрезентує такі компоненти фрейму: одухотворений суб’єкт; утворення гучного, високого, різкого звуку голосом; вираження інтенсивної, найчастіше позитивної емоції; імпліцитний об’єкт; наявність цих і деяких інших складників фрейму і формує загальне значення „весело і голосно сміятися над кимось або чимось”.

Отже, використання ФО із традиційним значенням та структурою оживлює авторську мову, надаючи їй образності, яскравості. У мовленні персонажів ці одиниці є одним із засобів їх мовностилістичної характеристики, здатних викликати позитивні чи негативні емоції у читача. Наявність таких мовних елементів характерна передусім для текстів Л. Дереша, С. Процюка та

І. Роздобудько, меншою мірою – для ідіостилю Ю. Андруховича.

Оскільки узуальні фразеологічні одиниці неодноразово розглядалися дослідниками, спробуємо порівняти їх із ФО, які в процесі авторської „реконструкції” зазнавали семантичних і формальних перетворень.

Оказіональні утворення, зокрема фразеологічні одиниці, передають особливості індивідуально-авторського осмислення дійсності. Їх важливо розглядати тому, що вони „хоча й закладені в потенції фразеологічної системи, є одиницями мовлення, оскільки виконують функцію виражального засобу, який обслуговує суто конкретну мовленнєву ситуацію у відповідному тексті” [8, с. 23]. Багатосмисловий простір оказіональних ФО формує насамперед **семантичний компонент** змісту ФО, пізнання якого дозволить отримати доступ до тієї інформації, яка прихована за зовнішньою формою цієї мовної величини.

Зупинимось детальніше на характеристичних окремих фразем, наявних у досліджуваних текстах: „**ледь утримувала сміх**”, „**дусив сміх у долоні**”, „**зайшла сміхом**”, „**випустити свій сміх**”.

Фразеологічна одиниця „в кулак сміятися” [нишком, крадькома, потай] [24, с. 835], зафіксована у словнику, у текстах сучасних авторів має такі відносні відповідники: „**ледь утримувала сміх**”, „**дусив сміх у долоні**”. На семантико-смысловому рівні зміст ФО кардинально не змінився, проте відбулася трансформація у плані лексико-граматичному: заміна лексем *кулак – долоня, сміятися – дусити сміх* зумовила також і видозміну окремих сем. Порівняймо: „*А він, Пятчкін, сидів під парасолею, мов сире жабеня, і дусив сміх у долоні*”. [7, с. 75] Зміст ФО проєктує увагу читача на характеристиці суб’єкта, стриманого (це видно з тексту) за типом характеру, інтроверта, що керує своїми емоціями, залишаючись відкритим лише у своєму маленькому макросвіті. Проте ФО „**ледь утримувала сміх**” у наступному контексті реалізує зовсім іншу комунікативно-текстову мету. Порівняймо: „*Діставшись до своєї мети, я ледь утримувала сміх! Посеред круглого фонтана, на гладкому пагорбі, сидів ...Хлопчик, що витягає занозу*”. [16, с. 45]. „Стриманий сміх” тут вже не є засобом „стриманості”, а навпаки – результатом досягнення певної мети, насолодою від завершеної справи.

Якщо окреслені ФО реалізують перший інтенційний акт сміху, то ФО типу „**давиться сміхом**” [без упину сміятися, дуже сильно реготати] передають другий етап цього фізіологічного процесу. Оказіонально-авторська ФО як відповідник означеного вище змісту в текстах сучасної прози наповнений емоційно-експресивним забарвленням. Фраземи-оказіоналізми у художньому тексті „спів діють” із неоказіональними утвореннями. Наприклад: „*Білінкевич зі своїми колегами давився сміхом. Таке тільки в кіно можна побачити*” [3, с. 114]. Лексична заміна одного процесуального дієслова на інше [*залитися – давитися*] не видозмінює повністю значення ФО, однак вносить у її семантичну структуру нові штрихи, по-своєму доповнюючи так звану постмодерну атмосферу тексту (з такими її рисами, як експериментальність, оказіональний характер). Порівняймо ще: „*Ліза знову зайшла сміхом. Прокляте вино!*”, „*Влада нарешті знайшла привід випустити свій сміх і Олег сприйняв це за добрий знак*” [15, с. 145]. Остання ФО у процесі метафоризації отримала образно-символічне забарвлення: акцентується увага на тому, що **сміх** – це, можна умовно сказати, „символ грізної сили”, що нависає над людиною, її оточенням, і, звільняючись від нього, людина отримує полегшення.

У досліджуваних текстах письменники часто „обігрують” слова (складники ФО) різного змістового наповнення, і внаслідок переосмислення їх ФО набуває нової структурно-семантичної характеристики: „*Здавалось би, у найневідповідніших ситуаціях автора раптом пронизує **приступ нездержного сміху***” [4, с. 77]. Тут образ сміху як медичного синдрому підсилюється медичним поняттям „приступ” (пор. „сердечний”).

Вище розглянуто ФО, що є виразниками позитивних емоцій. Зупинимось і на тих фраземах, що пов’язані з вираженням негативних емоцій: „**усмішка сповзла з мого обличчя**”, „**зігнав посмішку**”. Порівняймо: „*Я заляк, усмішка сповзла з мого обличчя, а чоло вкрилося холодним потом*”; „*А потім вмить зігнав посмішку, і його обличчя стало надто серйозними*” [18, с. 45]. Асоціативно-образне поєднання лексеми **посмішка** з дієслівними формами „*сповзла*”, „*зігнати*” стало мотиваційною основою формування семантичної структури ФО.

На завершальному етапі зображення фізіологічного процесу сміху у досліджуваних текстах використано ФО „**вмирати зо сміху**”. Словникове значення цього фразеологізму – „дуже сміятися”, тоді як у контексті вжито семантично переосмислену фразеологічну номінацію: „**померти з посмішкою на вустах**”. Порівняймо: „*Вона завжди хотіла померти з посмішкою на вустах*” [17, с. 56]. Поєднання оказіональних значень слів в одне ціле („сміятися” + „помирати”) розкриває характер героїні, особливо її почуття. Це сильна, вольова жінка, яка попри негарзди, життєві перешкоди (зображені в тексті), вміє приховати все в собі. Виявом її внутрішньої стійкості є

„посмішка на вустах”, з якою жінка „хоче померти”, залишаючись таким чином у пам’яті рідних упевненою, стійкою людиною.

Структурно-семантичні перетворення змінили на протилежне зміст ФО. Очевидно, це пояснюється прагненням авторів увиразнити художнє мовлення. „Вихід” за межі ФО (обігрування її змісту за рахунок лексичної заміни окремих елементів, стилістичного оформлення) виявляє не лише текстотвірні особливості фразем, але й креативне сприйняття автором світу, зокрема того фрагменту дійсності, який співвідносний із концептом, об’єктивованим у ФО.

Трансформовані (оказіональні) і загальноновживані ФО (більшою чи меншою мірою пов’язані з концептом „сміх” у спектрі „ядро – периферія”) набувають у тексті нових характеристик, виражаючи *насмішку, іронію, зневагу: виставляти на посміховисько* (робити предметом висміювання), *брати на глум* (насміхатись): „Матрона Матронівна довго не могла зрозуміти, що чоловік *виставив її на посміховисько* перед своїм колективом” [16, с. 134].

Посилюють семантику таких ФО окремі маркери: *реготати, як скажений* (дуже сильно сміятись), *вискалити зубисько*. Наприклад: „*Ми зареготали, як скажені*” [18, с. 143], „*Вискаливши* своє єдине *зубисько*, огрядний чоловік від побаченого ледве зупинився. Давненько він так не сміявся” [16, с. 87].

Фразеологічні трансформації відображають індивідуально-авторське сприйняття дійсності та певною мірою визначають ідіостиль письменника. Завдяки майстерному обігруванню значень ФО, їх окремих компонентів, текст (або його окремих сегмент) включається у процеси оновлення та переосмислення. Так, Л. Дереш за допомогою стійких сполук розкриває комічність окремих явищ та ситуацій, С. Процюк – вміло „іронізує” над усім, що оточує його персонажів, І. Роздобудько – виявляє усі тонкощі жіночої поведінки та спілкування, а у текстах Ю. Андруховича такі фразеологічні одиниці розкривають сутність сміхової культури сучасності.

Фразеологізми динамізують текст, підсилюють його емоційно-експресивний фон, відбиваючи особистісне бачення й оцінку автором дійсності.

У досліджуваних художніх текстах (крім власне фразем) наявні використання авторами **фразеологізовані порівняльні звороти** з компонентами на позначення сміху: „*І тепер цей сміх, як їжачок, ворухився у неї в горлі, і Влада підозрювала, що він вирветься назовні разом із потоками сліз*” [13, с. 88]; „*Її поза, погляд, сміх, як голка, гострий, але водночас необхідний – кожен порух – усе, що було в ній пристрасно-звабливого – розпалювало в очах іншу купу змішаних почуттів: од відчайдушного захоплення до екстатичної люті*” [7, с. 53]. У художньому просторі тексту такі утворення є важливими у вираженні концепту „сміх”.

Аналіз ФО як важливих виражальних засобів української прози початку ХХІ століття дав змогу виділити такі їх основні **функції**: *зображальну* (номінативну), *зображально-оцінну* (окремо виділяємо різновиди з *позитивною і негативною конотаціями*), *інтенсифікаційно-сюжетну* (динамізують сюжет), *акційно-спрямовальну* (скеровують контекстну ситуацію у певному комунікативно значущому ракурсі).

Таким чином, як елемент концептуальної картини світу універсальний концепт «сміх» може вербалізуватися на різних рівнях мови, в різних типах контекстів. Аналіз концепту «сміх» через фразеологічний рівень у художній прозі ХХІ століття дає підстави стверджувати, що він, крім пов’язаності з психофізіологічними властивостями людини, містить уявлення носіїв мови про естетичні, символічні характеристики об’єкта; на його взаємозв’язок із фразеологізмом у художньому тексті впливають традиція вживання певної ФО, а також, на нашу думку, парадигматика прози досліджуваного періоду (антропоцентризм, психологізм, експериментальність).

Вміле використання закладених у фразеологічних одиницях образно-виражальних можливостей є одним із визначальних складників індивідуального стилю І. Роздобудько та С. Процюка, а Л. Дереш та Ю. Андрухович із їх допомогою розкривають мовний потенціал постмодерної літератури.

Дослідження особливостей контекстуальної реалізації фразеологічних одиниць сприятиме глибинному пізнанню і художнього тексту, і окремої фраземи, пов’язаної з відповідним концептом чи концептами.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Протовербальное порождение культурных концептов и их фразеологическая репрезентация / Н. Ф. Алефиренко // Филологические науки. — 2002. — № 5. — С. 72—81.
2. Андреева И. А. Коммуникативная узуализация фразеологизмов, вербализующих концепты THICK / THING в современном англоязычном художественном дискурсе / И. А. Андреева. — Нова філологія : збірник наукових праць. — Запоріжжя. — ЗНУ, 2007. — № 27. — С. 6—11.
3. Андрухович Ю. І. Дванадцять оброчів / Юрій Андрухович. — К. : „Критика”, 2006. — 275 с. — ISBN 966-7679-91-8.

4. Андрухович Ю. І. Рекреації / Юрий Андрухович. — К. : „Критика”, 2005. — 227 с. — ISBN : 966-7263-25-8.
5. Венжинович Н. Ф. Лінгвокультурний феномен концепту (на матеріалі фразеологізмів англійської та української мов) / Н. Ф. Венжинович // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія : лінгвокультурологія, етнолінгвістика. — 2007. — № 3. С. 357—362. — ISBN 966-96198-0-7.
6. Гак В. Г. Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста / Гак В. Г. // Вестник Московского университета. Серия : филология. — 1997. — № 3. — С. 87—89. — ISBN 978-5-7017-1215-5.
7. Дереш Л. Намір / Любо Дереш. — Львів : „Дуліби”, 2005. — 236 с. — ISBN 966-8910-13-3.
8. Ежова Н. Ф. Способы языковой репрезентации эмоциональных концептов в романе Л. Н. Толстого „Анна Каренина” / Н. Ф. Ежова // Вестник ВГУ. Серия: гуманитарные науки. — 2003. — № 2. — С. 10—21. — ISBN 5-17-02-8779-8
9. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. — М : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245. — ISBN 5-89042-018-6.
10. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. Пер с англ. / Под ред. и с предосл. А. Н. Баранова. — М. : Эдиториал УРСС, 2004. — 256 с. — ISBN 5-354-00222-2.
11. Лопарева Д. К. Авторская модальность: содержание и объем понятия (проблемы фразеологического знака) / Д. К. Лопарева // Вопросы филологии. — 2005. — № 3 (21). — С. 13—21.
12. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. — М : Издательский центр „Академия”, 2001. — 208 с. — ISBN 5-7695-0745-4.
13. Процюк С. В. Жертвоприношення : [роман] / Степан Процюк. — Івано-Франківськ : Тіповіт, 2007. — 207 с. — ISBN 9-7425-09-6.
14. Процюк С. В. Канатоходці : [роман] / Степан Процюк. — Івано-Франківськ : Тіповіт, 2007. — 302 с. — ISBN 978-966-465-267-1.
15. Роздобудько І. Амулет Паскаля : [роман] / Ірен Роздобудько. — Харків : Фоліо, 2007. — 189 с. — ISBN : 978-966-03-4477-8.
16. Роздобудько І. Гудзик : [роман] / Ірен Роздобудько. — Харків : Фоліо, 2006. — 222 с. — ISBN : 978-966-03-4041-1.
17. Роздобудько І. Екскорт у смерть : [роман] / Ірен Роздобудько. — Харків : Фоліо, 2007. — 159 с. — ISBN : 978-966-03-3836-4.
18. Роздобудько І. Останній діамант міледі : авантюрний детектив / Ірен Роздобудько. — Харків : Фоліо, 2006. — 223 с. — ISBN: 978-966-03-3805-0.
19. Ромашина О. Ю. Фреймовый анализ семантики фразеологических единиц / О. Ю. Ромашина. — Acta Linguistica. — Sofia : Eurasia Academic Publishers. — 2008. — Vol. 2. — № 2. — С. 33—38.
20. Скаб М. В. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Скаб Марія Василівна ; Ін-т української мови НАН України. — Київ, 2009. — 30 с.
21. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену / Н. В. Слухай // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — К., 2002. — С. 462—470.
22. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. — М. : Язык русской культуры, 2004. — 824 с. — ISBN 5-89395-236-9.
23. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. — М. : Шк. „Языки русской культуры”. — 1996. — 288 с. — ISBN : 5-88766-047-3.
24. Фразеологічний словник української мови : в 2-х т. — К. : Наукова думка, 1999. — Книга 2. — С. 834—836. — ISBN : 978-611-00-0247-9.
25. Хомякова Н. А. Образная мотивация как основание эмотивности идиом / Н. А. Хомякова // Актуальные проблемы лингвистической культурологии. — М. : „Прометей”, 2006. — № 5. — С. 145—151.
26. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistic / M. Schwarz. — Tübingen : UTB für Wissenschaft : Uni-Taschenbücher, 1992. — 195 S. — ISBN 978-3-8252-1636-8.